

УДК 811.161.3'373.46'366

К.Д. Шчасная, ст. навук. супрац., канд. філалаг. навук,
(Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы
і літаратуры НАН Беларусі)

УЖЫВАННЕ КАНЧАТКАЎ *-А* /*-У* Ё СПАРТЫЎНЫХ І МУЗЫЧНЫХ ТЭРМІНАХ МУЖЧЫНСКАГА РОДУ Ё Р. СКЛ. АДЗ. Л.

Музычная і спартыўная тэрміналогія – сфера, якая пастаянна папаўняецца новай лексікай, часта іншамоўнай. Дадзеная лексіка з’яўляецца вузкаўжывальнай, патрабуе дадатковага тлумачэння, што складана для яе ўпарадкавання і структуравання. Пры ўжыванні назваў абстрактных тэрмінаў музыкі і спорту мужчынскага роду праблематычным з’яўляецца выбар канчаткаў Р. скл. адз. л.

Варта ўзгадаць, што яшчэ Я. Лёсік выдзеліў з канчаткам *-а* назвы танцаў: *вальца, віста* [1, С. 90]. З 1930-х гг. пад уплывам рускай мовы пазіцыі канчатка *-а* пашырыліся на розныя катэгорыі абстрактных назоўнікаў, у тым ліку на спартыўныя тэрміны, назвы танцаў: *гола, браса, вальса*. Калі ў “Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (1959) грамадскім паняццям быў нададзены канчатак *-у*: *капіталізму, матэрыялізму, рэалізму*, то за назвамі спартыўных паняццяў, гульняў, танцаў мовазнаўцы захавалі канчатак *-а* [2, С. 58]. У 1990 – 2000-я гг. у перыядычным друку ўжыванне назоўнікаў м. р. у Р. скл. адз. л., якія абазначаюць стылі музыкі і віды спорту, было дастаткова варыянтным: *рэпу/рэпа, хакею/хакея*. Зараз канчатак *-а* (*-я*) з’яўляецца пераважным (да 90%). *Добры вечар прыхільнікам біятлона!* (pressball.by, 12.03.2015). *Ад паэзіі да рэпа і панк-рока...* (novuchas.by, 20.03.2015). Аднак у незалежных выданнях, у асобных аўтараў – варыянтным: *Новая зорка біятлону Юркевіч/біятлона* (euroradio.fm, 01.12.2016), *плённая спроба блэк-металу, для трып-хопу характэрна выкарыстанне гукаў джазавых вінілаў* (было ў крытыка В. Мартыненкі). Канчатак *-а* набылі характэрныя зараз намінацыі з кампанентам *-інг* (які ў англійскай мове ўказвае на працэс): *гурток картынга, зала для боўлінга, аматары скіжорынга* ‘гонкі на сабачых вупражках’.

У спартыўных і музычных тэрмінах ёсць назвы прылад для заняткаў музыкай, танцамі і спортам: *батута, накаленніка, габоя, пілона, мікшара*. Прадукты мастацтва – гэта таксама канкрэтныя прадметы, тут патрэбны канчатак *-а*: *саўндтрэка, кліпа, сэмпла* ‘гукавы фрагмент’. Тое ж датычыцца адзінак часу: *гейма, авертайма*.

Пэўным выключэннем з'яўляецца зборны назоўнік *спорт*, які рэкамендуецца з канчаткам *-у*: *майстар гіравога спорту, развіццё аўтаспорту*. Па значэнні да яго набліжаецца новы назоўнік *фітнес* 'аздараўленчая методэдыка', які таксама ў пісьмовай практыцы ўжываецца з канчаткам *-у*: *Тут таксама працуюць залы для фехтавання, більярда, харэаграфіі, настольнага тэніса, фітнесу* (zviazda.by, 15.08.2015). У "Граматычным слоўніку назоўніка" (2013) пададзены канчатак *кросу, мотакросу*, як і для назоўніка дзеяння *бегу*.

Утвараюцца сэнсавыя апазіцыі ўжывання *-а/ -у*. Працэсуальныя тэрміны ўжываюцца з канчаткам *-у*: *мастэрынгу* 'звядзенне і апрацоўка музыкі', *афсайду* 'становішча па-за гульнёй', а назвы аднаактавых дзеянняў з канчаткам *-а*: *скачка і флік-фляка* 'танцавальны элемент', але *кроку, штуршка і хука* 'бакавы ўдар у боксе', *гола і буліта, сэйва* 'злоўлены або адбіты варатаром мяч суперніка'. Але ў значэнні 'прыём, спосаб' канчатак трэба ўстанаўліваць: *суровага гроўлінгу* 'спяванне, падобнае на рык' / *гукавыя прыёмы бітбоксінга* 'імітацыя голасам музыкі', *відэа крымінальнага дрыфту* 'экстрэмальнае ваджэнне аўтамабіля' / *за кошт навесаў і дрыблінга* 'вядзенне мяча'.

Новыя назвы масавых мерапрыемстваў замацаваліся з канчаткам *-у (-ю)*: *оўпэн-эйру* 'фэстываль на адкрытым паветры', *слэму* 'спаборніцтва паэтаў', *мундзіялю*, калі ранейшыя – з *-а*: *канцэрта, матча*. У некаторых выпадках назвы стыляў літаратуры, адзення і стыляў музыкі могуць супадаць, тады магчыма граматычнае размежаванне: стыль музыкі – канчатак *-а*: *выканаем што-небудзь з класікі глэм-рока* або стыль адзення – *-у*: *колеравая гама глэм-року – небагатая*.

Такім чынам, для аптымальнага ўжывання новых спартыўных і музычных тэрмінаў м. р. у Р. скл. адз. л. важна раскласіфікаваць іх з улікам семантыкі і наяўных падгруп абстрактных і канкрэтных найменняў.

ЛІТАРАТУРА

1. Лёсік, Я. Беларуская мова / Я. Лёсік. – Мінск : Белтрэстдрук, 1924. – 184 с.
2. Падгайскі, Л.П. Назоўнік / Л.П. Падгайскі // Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія / Я.М. Адамовіч [і інш.] ; рэд. Ф.М. Янкоўскі. – Мінск, 1975. – С. 37–85.
3. Граматычны слоўнік назоўніка : А – Я / НАН Беларусі; Цэнтр даслед. беларус. культ. мовы і літ.; уклад.: Г.У. Арашонкава [і інш.]; навук. рэд.: В.П. Русак. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – 1245 с.